

BOLDOG ZOLTÁN

A művészi halál állapotából kimozdított nő

JÁSZ ATTILA: BOLDOG TEMETŐ

Kortárs Könyvkiadó Kft.
Budapest, 2017
80 oldal, 2500 Ft

Magyarországon az utóbbi évtizedben megélénkült az érdeklődés Amrita Sher-Gil indiai-magyar festőnő élete és képzőművészeti tevékenysége iránt. Lanczkor Gábor *Hétsarkúkönyv* (Kalligram, 2011) című verseskötetében hosszán foglalkozik az életmű egy-egy mozzanatával. Alfredo de Braganza *Amrita – Egy magyar nő, aki India legnagyobb festőművésze lett* című regényének magyar fordítását 2016-ban jelentette meg az Európa Kiadó. Alapos monográfiát olvashatunk a festőnőről, amelyet Keserü Katalin készített a Kelet Kiadónak 2007-ben. Sára Sándor 2001-ben bemutatott háromrészes dokumentumfilmjének jelentős szerepe van abban, hogy megindulhatott a kulturális közbeszéd Amrita Sher-Gilről.

Az indiai-magyar alkotó iránti hazai érdeklődés feltehetően annak is köszönhető, hogy a XIX. század első évtizedében egyre nagyobb figyelmet kapott Amrita Sher-Gil tevékenysége mind Indiában, mind az angol nyelvű sajtóban. Ehhez hozzájárult az is, hogy 2013-ra esett a festőnő születésének 100 éves jubileuma. Ennek kapcsán többször szóba került a nemzetközi kulturális életben és médiában az életrajz és az életmű magyar vonatkozása.

Amrita Sher-Gil története egyébként is könnyen helyet találhat a fiatal művészhálókban bővelkedő magyar közegben, ahol életkor tekintetében Petőfi Sándor és József Attila között foglal helyet a maga 28 évével. Egzotikus származása (édesanyja magyar, édesapja indiai), kalandokban bővelkedő élete önmagában is izgalmas történeteket tartogat a jelen olvasójának.

Jász Attila sem véletlenül találhatott rá erre a témára, hiszen már *Xantusiana* című verses regényében

is egy olyan figurát helyez a középpontba, aki két kultúra közt ingázva éli életét. A Xántus János néprajzkutatóról, természettudósról szóló nagyszabású kiváló munka méltatlanul kevés kritikai visszhangot kapott. Azzal, hogy Jász Attila Csendes Tollal megteremti saját alteregóját, maga is belekezd a két identitás közti utazgatásba, ahogy ez gyakran Amrita esetében is történt. A szakralitás is állandó témája Jász Attilának, hiszen az *Alvó szalmakutyák – avagy áldozati énekek, az Isten bőre* és a *Naptemplom villanyfényben* számos darabja a *Boldog temető*ben is fellelhető lételeméleti kérdéseket érint.

Jász Attila 2017-es *Boldog temető* című verseskötete kommentárokat fűz a 28 évesen elhunyt Amrita Sher-Gil életéhez és festményeihez. A könyv az életrajz egyes mozzanatait prózai formában foglalja össze, és a kötetben megszólaló érzékeny hang ezt egészíti ki saját megfigyeléseivel. A versek nagyrészt képpértelmezések, amelyek átlépik az egyszerű képleírás kereteit, hiszen sokszor beszámolnak a műveknek a lírai énrre tett hatásáról. A *Boldog temető* egy olyan albumnak is tekinthető, amelyben a festményeket a kommentárok pótolják, így az olvasó feladata maguknak a képeknek a megkeresése. Az életrajzi átvezető részek is erősítik a csonka, kép nélküli albumként való megközelítést.

Jász Attila kötetének egyik különlegessége a szerkezetében keresendő. A *Boldog temető* a IV. résszel, az *Utóiratokkal* kezdődik, majd a *Befejezetlen kép* (III.–I.) című fejezettel zárul. A fordított időrendet a fejezetek számozása mellett mind az életrajzi megjegyzések, mind a képcímek mellett elhelyezett keletkezési dátumok hangsúlyozzák. Jász a halállal vezet be minket Amrita világába, és szemünk előtt támad fel, fiatalodik meg a művész és számos alkotása. A könyv végén egy kamaszlánnyal találkozunk, aki tizenhárom évesen ismerkedik a festéssel. Jász Attilát tehát maga a művész és a művészet születése érdekli. A biográfiai adalékok annak megértését segíthetik, milyen fordulatot vett a művész sorsa, és a változások hatására hogyan formálódott tovább világszemlélete, alkotói látásmódja, miként bővültek témái. A halálból, a temetőből történő feltámasztás, az újraalkotás, a művészi halál állapotából való kimozdítás lehet a kötetben olvasható rítusnak az egyik célja. A kulturális szellemidézés egy szertartás részesévé avatja az olvasót, a lírai ént pedig egy olyan művelt táltossá, aki szavakkal kelti életre az alkotót és az alkotásokat.

A kötetben megszólaló hangokat érdemes két csoportba sorolni. Az egyik a fent is említett lírai tónus, amely a művészetet értelmező költő esztétizált, lelki rezdüléseket is bensőségesen közvetítő, olykor szakrális mozzanatokot tartalmazó hangja. A másik pedig a prózai részek megszólalásaiból rajzolódik ki, és egy művészettörténész személyes intuícióktól sem mentes meglátásait tárja elénk Amrita pályájának egyes elemeit kiemelve. Utóbbiak tehát nem egy-egy konkrét műalkotáshoz kapcsolódnak, hanem összegző jellegűek, akár a következő: „Minden egyszerűnek látszott, csak meg kellett találnia a megfelelő témákat, formákat, színeket a hétköznapi életben. Bele kellett szeretnie az életébe, ami nem volt számára nehéz. Indiában végre otthon érezhette magát.” Ezek a prózai átvezetők könnyebbé teszik az Amrita-életműben való elmerülést a képzőművészettel ismerkedőknek, jó szerzői, kiadói döntés volt a szerepeltetésük. Segítségükkel a műalkotásokon túl könnyebben utat találunk Amritához is, ami azt jelzi: a művész van olyan fontos, mint műalkotása. Azt is mondhatnánk, hogy megteremtődik a kényes egyensúly alkotó és alkotás között, összefonódik élet és mű, a festménykommentárok többségébe mégsem szüremkednek be a művészettörténeti adalékok.

A *Boldog temető* felvállalja az egyenlenséget, az aránytalanságot. Mindez abból adódik, hogy láthatóan Amrita festményei különböző mélységekben érintették meg a szemlélőt. Elő-

fordul, hogy csak ennyit olvashatunk egy műről: „sötét folt ez a két test / minden más világos / kopár” (*Elefántetetés, 1940*). Máskor olyan kérdések merülnek fel a megszólalóban, amelyek az ábrázolt témával való azonosulás nehézségeire irányítják a figyelmünket: „milyen gyereknek lenni? / és lánynak? / színes álmokban élni?” (*Falusi lányok, 1940*). Jász Attila felvállalja ezeket a töredékes, látszólag az értelmezés felszínességét tükröző gondolatokat. Ez a vázlatosság azonban értelmet nyerhet, ha emlékeztetjük magunkat a *Befejezetlen festmény* cikluscímre, amely azon kívül, hogy Amrita 1941-es kultikus művének címe, Jász értelmezői-alkotói hozzáállására is rávilágít. A befejezetlenség azt sugallja, hogy a költő tisztában van azzal: egy mű befogadása sohasem zárulhat le. Ehhez a közhelyhez még azt teszi hozzá, hogy gyakran a csírában maradt interpretációinkat is érdemes felvállalni. Lehet, hogy ez csak három együgyű kérdésnek tűnik, de akkor pillanatnyilag ennyiben merül ki a kép hatása. Ebben a gesztusban, a megkomponált esetlenségben vetkezi le a kötet olykor sznobnak tűnő attitűdjét.

Jász nem egyszerűen naplót ír a látottakról, olvasottakról, hanem társalog vizsgálatának tárgyával. Már az első vers (*A távolság izgalma*) a bensőséges magánbeszéd helyzetét teremti meg: „és egyre csökkenő izgalommal várjuk // a pillanatot / amikor többé már nem használhatunk ecsetet / a szabadság tökéletes eléréséhez / kedves Amrita”. A halott művész megszólítása különleges szerepet kölcsönöz a lírai éneknek, egy olyan megszólalóvá teszi, aki csevegni szeretne a halottal, és ezért próbál közelebb kerülni hozzá művein keresztül. Azt szeretné megtudni tőle, mi vár a művészekre a halál után, ezt a sorsközösséget érzékelteti a korábban idézett rész „használhatunk” igéjében található többes szám. A kötet azt sugallja már a nyitánnyal, hogy két művész, két magasabb rendű ember beszédéről lesz szó, és aki nem jár utána Amrita életének, aki nem kutatja fel a versek megidézte festményeket, annak idege-nebb maradhat a *Boldog temető*. Ebből a szempontból a könyv beavató olvasmány, és az olvasónak kellő nyitottsággal kell ehhez a néhol patetikus, néhol már sznobnak tűnő gesztus-hoz viszonyulnia.

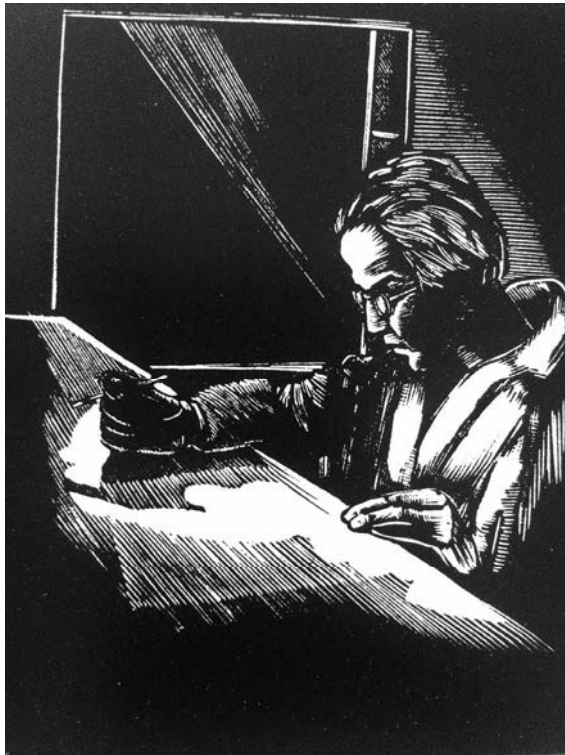
Az viszont végig érezhető a kötetben, hogy a lírai én küzd Amrita történetével, így az írás a téma érzelmi és értelmi feldolgozásának terepévé is válik. A temetésre, magára a könyv megírására a továbblépés miatt van szüksége a megszólalónak: „el akartam temetni magamban valahogy / ezt a felzaklató történetet” (*Utólagos temetés*). A terápiás céllal történő szellem-idézés, a halottal való beszélgetés túl hatásosra sikerül. Így Amrita Sher-Gil alakjának és művészetének szemünk előtt történő rituális feltámasztása, megidézése egyszerre az ő eltemetéséről, a hatásán való túllépésről is szól a lírai ének. Jász kötete exhumál, és miután megismerkedett a halottal, újra eltemeti őt, a folyamatról pedig alaposan beszámol. A versbeszélő a rá gyakorolt hatás iszonyatától próbál szabadulni, miközben csodálatát is kifejezi Amrita iránt.

A *Boldog temető* így érzékletes metaforájává válik annak a tevékenységnek, amelynek Jász kötetében tanúi lehetünk. A temető, benne a halottal, élni kezd, akár Amrita azonos című festményén a színek segítségével. Ahhoz pedig az olvasó keleti gondolkodásra való nyitottságára van szükség, hogy ehhez a festmény értelmezése nélkül elég ellentmondásos vershez közel kerüljön.

A csonka versalbum címadó darabja jól tükrözi azt, hogyan válik egységgé Amrita látásmódjában a magyar és az indiai. Ebben az esetben a téma (a temető) magyar, az ábrázolásmód indiai: „hiszen Indiában nincsenek temetők / kálváriák // se bánat / nem kell jeleket

hagyni / hogy emlékezzenek egymásra” (*Boldog temető*). Amrita tekintete kiszínezi a látottakat, szintetizálja a képben identitásának két elemét (a magyart és az indiait), és a lírai én tekintete fölfedezi ebben a képben két világ egymásra hatását és azt, mit üzen a kelet a nyugatnak a halálról, az ahhoz való viszonyulásról.

Amrita alkotásainak kulturális emlékezetben tartása fontos küldetése a mai művészeknek, hiszen emlékezteti az olvasókat arra, hogy a magyar és más kultúrák között milyen átjárók nyílhatnak meg. Ezeket az utakat, vezessenek kelet vagy nyugat felé, érdemes bejárni, hogy a magyar művészet határait ne kizárólag a Kárpátok vonulataival azonosítsuk. Jász Attila *Boldog temetője* egy olyan fontos híd, amelyen érdemes lassan, a kutatásra és a felfedezésre nyitottan végigsétálnunk. Hiszen az út éppen nem egy temetőhöz, hanem egy feltámadáshoz vezet.

BUDAY GYÖRGY: ÖANRCKÉP, 1934